

Handläggare:
Kajsa Ljung

Dnr: 2020-00007

Riktlinjer om jäv för Formas verksamhet

Fastställda av generaldirektören 14 januari 2020 att gälla från 15 januari 2020.

1. Objektivitetsprincipen och jävsreglerna

Dessa riktlinjer, som bygger på Formas jävspolicy, syftar till att tydliggöra hur Formas ska uppfylla de lagstadgade kraven om objektivitet i allmänhet och jävsfrågor i synnerhet. Riktlinjerna riktar sig till alla som deltar i myndighetens verksamhet: Formas medarbetare, ledamöter i Formas forskarråd och ledamöter i Rådet för evidensbaserad miljöanalys, bedömare i beredningsgrupper samt externt anlitade experter och konsulter, m.fl.

Formas verksamhet ska genomgående utformas i enlighet med objektivitetsprincipen i regeringsformen 1 kap. 9 §. Det innebär att vi ska beakta allas likhet inför lagen och att vi ska iaktta saklighet och opartiskhet. Objektivitetsprincipen syftar till att upprätthålla förtroendet för myndigheten och staten. Vi måste därför vara uppmärksamma på sådana intressekonflikter som kan uppkomma i vår verksamhet.

Därtill ska Formas, som statlig myndighet, följa de regler om jäv som finns i förvaltningslagen (2017:900).

Regleringen om jäv återfinns i 16–18 §§ förvaltningslagen. Där anges vad som är jäv och vad som händer om en jävssituation uppstår.

16 §

Den som för en myndighets räkning tar del i handläggningen på ett sätt som kan påverka myndighetens beslut i ärendet är jävig om

1. han eller hon eller någon närstående är part i ärendet eller annars kan antas bli påverkad av beslutet i en inte oväsentlig utsträckning,
2. han eller hon eller någon närstående är eller har varit ställföreträdare eller ombud för en part i ärendet eller för någon annan som kan antas bli påverkad av beslutet i en inte oväsentlig utsträckning,
3. han eller hon har medverkat i den slutliga handläggningen av ett ärende hos en annan myndighet och till följd av detta redan har tagit ställning till frågor som myndigheten ska pröva i egenskap av överordnad instans, eller
4. det finns någon annan särskild omständighet som gör att hans eller hennes opartiskhet i ärendet kan ifrågasättas.

Om det är uppenbart att frågan om opartiskhet saknar betydelse, ska myndigheten bortse från jäv.

17 §

Den som är jävig får inte ta del i handläggningen av ärendet och inte heller närvara när ärendet avgörs. Han eller hon får dock utföra sådana uppgifter som inte någon annan kan utföra utan att handläggningen försenas avsevärt.

18 §

Den som känner till en omständighet som kan antas göra honom eller henne jävig ska omedelbart anmäla detta till myndigheten.

En myndighet ska pröva en jävsfråga så snart som möjligt.

Den som jävet gäller får ta del i prövningen av jävsfrågan endast om det krävs för att myndigheten ska vara beslutsför och någon ersättare inte kan kallas in utan att prövningen försenas avsevärt.

2. Allmänt

2.1. Vad är jäv?

Med *jäv* menas en omständighet som kan rubba förtroendet för att handläggningen av ett visst ärende utförs opartiskt. Att den som handlägger ärendet själv upplever att han eller hon kan agera opartiskt saknar betydelse. Istället är det hur situationen uppfattas som avgör om det är fråga om jäv.

Den som är jävig i ett ärende får inte delta i handläggningen. Med handläggning menas alla åtgärder som vidtas i ärendet från att det initieras till att det avslutas. Det innebär att samtliga som deltar i myndighetens verksamhet (t.ex. medarbetare, rådsledamöter, bedömare och experter) måste känna till regelverket. I vissa situationer saknar dock frågan om opartiskhet betydelse. I dessa fall kan myndigheten bortse från jäv. Exempel på handläggning där opartiskhet normalt saknar betydelse är att registrera handlingar, hantera posten samt att fördela ärenden på en handläggare.

Jävsreglerna avser inte enbart myndighetsutövning. De omfattar samtliga ärenden, även sådana som inte påverkar någon enskild, t.ex. remissvar, forskningspolitiska analyser, sammanställningar och utvärderingar av resultat från forskning samt våra egna interna utvärderingar och uppföljningar.

En bedömning av om jäv föreligger ska alltid göras med utgångspunkt i förvaltningslagens jävsbestämmelser.

2.2. Olika typer av jäv

I vissa situationer är det tydligt att det är fråga om jäv. Som exempel föreligger jäv om den som ska delta i handläggningen

- är part i ärendet (partsjäv),
- är närstående till part (närståendejäv),
- är ställföreträdare för part (ställföreträdarejäv), eller
- annars kan antas bli påverkad av beslutet i en inte oväsentlig utsträckning (intressejäv).

Andra situationer kan uppfattas som mer oklara eller svårbedömda. Det gäller särskilt fall av s.k. delikatessjäv som ska samla upp övriga tänkbara risker för partiskhet. Det är viktigt att alla potentiella jävssituationer hanteras och bedöms utifrån förhållandena i det enskilda fallet samt att art, omfattning och varaktighet tas i beaktande med avseende på de förhållanden som kan antas utgöra jäv.

2.3. Om ingen annan kan ta över ärendet

Den som är jävig får trots att det föreligger jäv fortsätta handlägga ärendet om ingen annan kan ta över utan att ärendet fördröjs avsevärt. Denna bestämmelse är en säkerhetsventil som ska förhindra att ärenden fastnar, men den får endast användas i undantagsfall. Därför krävs att Formas arbetar proaktivt med jävsfrågor i ärendeprocesserna så att jävsituationer förebyggs. Säkerhetsventilen ska också bara användas under den tid då inga andra alternativ finns.¹

3. Hur hanterar vi jäv?

För att genomföra Formas uppdrag behövs medarbetare, bedömare och ledamöter som är eller har varit aktiva forskare eller experter med god kunskap om den verksamhet som ska utvärderas. Det är därför naturligt att olika jävssituationer uppstår i vår verksamhet. Genom att arbeta med rutiner för att hantera jävssituationer kan vi undvika att ärenden avgörs på andra grunder än rent sakliga.

3.1. Information om och hantering av jäv

Den som känner till en omständighet som kan innebära att hen är jävig ska själv omedelbart informera Formas om detta. Medarbetare på Formas ska informera sin närmsta chef. Bedömare, ledamöter, experter och övriga uppdragstagare ska informera ansvarig handläggare.

En person som är jävig får inte delta i handläggningen. Personen får inte heller närvara i rummet när beslut i ärendet fattas.

3.2. Särskilt om ärenden som rör Formas utlysningar

Det förekommer att ansvarig handläggare för en utlysning är jävig i förhållande till en eller flera ansökningar. För att kunna hantera jävssituationer i utlysningar kan Formas utse två personer som ansvariga handläggare för en hel utlysning eller en beredningsgrupp. Den handläggare som är jävig hanterar inte de ansökningar där hen är jävig. I vissa utlysningar är det inte möjligt att utse två handläggare. Då kan istället en annan medarbetare tillfälligt ta över de ansökningar där den ansvariga handläggaren är jävig.

Medarbetare på Formas får inte vara ansvarig handläggare för en beredningsgrupp där en närstående är sökande, medsökande eller företrädare en organisation som söker finansiering.

¹ Förvaltningslagen 17 § andra stycket. Säkerhetsventilen innebär till och med att en behörig beslutsfattare får fatta beslut trots att jäv föreligger, om det annars skulle innebära att ärendet fördröjs avsevärt.

3.2.1. Beredningsprocessen

Vanligast är att jäv uppstår i förhållandet till sökande, medsökande eller organisationen som söker finansiering. Jäv kan också föreligga gentemot andra personer som förekommer i ansökan. Informationen om jäv ska anges i ärendehanteringssystemet Prisma. Formas medarbetare ska dessutom informera sin närmsta chef.

När bedömare utses till beredningsgrupper och när ansökningar fördelas på bedömare ska jävsfrågor uppmärksammas så att jävssituationer kan undvikas. Bedömarna ska så snart som möjligt anmäla eventuella jävsförhållanden. Bedömare får inte närvara när en ansökan där bedömaren är jävig handläggs.

3.2.2. Beslutsprocessen

Alla som deltar i beslut om finansiering ska lämna information om eventuella jäv. Bedömningen av om jäv föreligger utgår från den information som beslutsfattaren har tillgång till. I normala fall betyder detta att bedömningen utgår från de beslutsunderlag som tillhandahålls av Formas men beslutsfattaren kan också på annat sätt ha fått information som innebär att jäv föreligger. Beslutsfattaren kan inte undvika jäv genom att låta bli att ta del av de beslutsunderlag som Formas tillhandahåller.

Om en beslutsfattare är jävig får personen inte delta i beslutet och ska lämna rummet när beslut om finansiering fattas.

3.2.3. Forskarrådets beslutsförhet i händelse av jäv

Enligt Formas instruktion är forskarrådet beslutsfört när ordförande och minst hälften av ledamöterna är närvarande.² För att säkerställa att forskarrådet är beslutsfört ska ledamöterna anmäla eventuella jäv före mötet då beslut om finansiering ska fattas.

Om Formas forskarråd saknar beslutsförhet på grund av att ledamöter är jäviga ska forskarrådet:

- 1) dela upp besluten så att respektive del beslutas av ledamöter som inte är jäviga, och om inte det är möjligt;
- 2) delegera besluten till ledamöter som inte är jäviga.

Om ingen av ovanstående åtgärder är möjlig får forskarrådet, trots att jäv föreligger, fatta beslut om finansiering med hänvisning till 17 § andra meningen förvaltningslagen, dvs. att den som är jävig får utföra sådana uppgifter som inte någon annan kan utföra utan att handläggningen försenas avsevärt. Ledamot, med undantag för ordföranden, får emellertid inte närvara vid beslut om finansiering av projekt där ledamoten själv eller någon närstående är sökande eller medverkande forskare. I protokollet ska det särskilt anges att beslut har fattats med stöd av 17 § andra meningen förvaltningslagen.

² Förordning (2009:1024) med instruktion för Formas, 13 §.

Om ordföranden i Formas forskarråd är jävig ska vice ordförande ta över som ordförande. Om både ordförande och vice ordförande är jäviga ska generaldirektören ta över som tillförordnad ordförande.

Om ordförande, vice ordförande och generaldirektören är jäviga får ordförande eller vice ordförande trots att jäv föreligger, närvara vid beslutet med hänvisning till 17 § andra meningen förvaltningslagen. I protokollet ska det särskilt anges att beslut fattats med stöd av 17 § andra meningen förvaltningslagen.

3.3. Särskilt om ärenden som rör nationella och internationella samarbeten

Vid beslut om att utse representanter till externa styrelser, kommittéer och andra beslutande eller rådgivande organ, ska eventuella jävsförhållanden beaktas. Detta gäller även vid beslut om att en tidigare utsedd representants uppdrag ska förlängas.

3.4. Särskilt om ärenden som rör evidensbaserade miljöanalyser

I Formas arbete med evidensbaserade miljöanalyser är det viktigt att personer som deltar i analysarbetet inte har kopplingar som kan antas påverka myndighetens möjlighet att agera sakligt och opartiskt. Även i situationer då jävsbestämmelserna i förvaltningslagen inte är direkt tillämpliga kan tilltron till den genomförda analysen skadas om en person med intressebindningar deltar i arbetet.

3.4.1. Beredningsprocessen

Varje expert som anlitas av Formas ska fylla i och lämna in en jävsdeklaration där experten redogör för andra uppdrag och engagemang som experten har eller har haft. I jävsdeklarationen förbinder sig också varje expert att inte granska artiklar författade av sig själv eller någon närstående. Formas bedömning av om jäv eller annan intressekonflikt föreligger görs utifrån varje enskilt fall.

3.4.2. Beslutsprocessen

Om ordföranden i Rådet för evidensbaserad miljöanalys är jävig ska vice ordförande ta över som ordförande. Om både ordförande och vice ordförande är jäviga får ordförande eller vice ordförande, med hänvisning till 17 § andra meningen förvaltningslagen, närvara vid beslut. I protokollet ska det särskilt anges att beslut fattats med stöd av 17 § andra meningen förvaltningslagen.

4. Dokumentation och beslut

Jävssituationer, både när jäv föreligger och då jäv prövats men inte har ansetts föreligga, ska dokumenteras oavsett var i ärendeprocessen jävssituationen uppstår. Om en fråga om jäv har väckts av någon utomstående, eller om jävsfrågan rör någon som inte själv anser sig vara jävig, eller det i annat fall råder delade meningar om huruvida personen är jävig, ska prövningen av jävsfrågan snarast överlämnas till myndigheten för avgörande. Formas forskarråd och Rådet för evidensbaserad miljöanalys prövar frågor om jäv som uppkommer inom respektive organ. Övriga frågor om jäv beslutas av generaldirektören.

5. Kommunikation och information

Eftersom frågor och diskussioner om jäv uppkommer inom hela Formas verksamhet ska alla som deltar i handläggningen av ärenden känna till och förstå innehållet i myndighetens jävspolicy och riktlinjer för hantering av jäv. För att säkerställa detta gäller följande:

- Alla anställda ska informeras om Formas jävspolicy och dessa riktlinjer för hantering av jäv.
- Nyanställda ska ges möjlighet att diskutera innebörden av jävspolicyn och riktlinjerna som en del av introduktionen till arbetet.
- Handläggare som är involverade i beredningen av ansökningar ska ges tillfälle att diskutera jäv och aktuella hanteringsordningar före och efter ansökningsberedningen för att få fram synpunkter på hur arbetet kan förbättras.
- Jävspolicyn och riktlinjerna ska skickas till samtliga granskare och experter. Vid anlitan­de av andra uppdragstagare ska dessa informeras om var de kan läsa jävspolicyn och riktlinjerna.
- Jävspolicyn och riktlinjerna ska kommuniceras till Formas forskarråd och Rådet för evidensbaserad miljöanalys.